

*Менчак І.В.,
аспірант кафедри теорії
та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: menchakiv@krok.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6751-405X>*

МІГРАЦІЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ – ЯК ВИКЛИК ДО ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Правовий режим воєнного стану був введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [8] та затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [5] як природна реакція держави на військовою агресію російської федерації. І у зв'язку з триваючою агресією рф правовий режим воєнного стану неодноразово продовжувався Президентом України та Верховною Радою України.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [6].

Однак необхідно враховувати, що під час правового режиму воєнного стану, відповідно до статті 64 Конституції, [2] не може обмежуватись ряд конституційних прав і свобод, зокрема, право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Тобто доступ до правосуддя у період дії правового режиму воєнного стану не може бути обмежений.

Незважаючи на те, що нормами діючого правового режиму воєнного стану жодним чином не обмежується право особи на доступ до правосуддя, однак сам факт війни та військових дій спонукає до вимушеної міграції, що суттєво ускладнює доступ особи до правосуддя.

Частиною 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено право особи на справедливий суд, а саме те, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1].

Поняття справедливого суду має широке тлумачення і включає в себе можливість особи безперешкодно мати доступ до розгляду справи, мати можливість бути належним чином ознайомленим з матеріалами відповідної справи та мати можливість безперешкодно звернутись до суду у разі порушення її прав.

Відповідно до Звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні Міжнародної організації з міграції, фактична чисельність внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні складає 3 548 000 осіб. Повернулися до свого звичного місця проживання 4 734 000 осіб [9].

За офіційними даними Євростату станом на 31 березня 2024 року статусом тимчасового захисту у країнах Європейського Союзу користується 4,2 млн українців [10].

Сучасним процесуальним законодавством, зокрема, нормами Цивільного процесуального кодексу України [3] та Господарського процесуального кодексу України [4] передбачено, що сторона вважається належним чином повідомленою у разі якщо відповідний процесуальний документ, заява по суті або процесуальна заява була відправлена судом або іншою стороною на її зареєстроване місце проживання.

Внутрішньо переміщені особи та біженці з України, що користуються тимчасовим захистом у країнах Європейського Союзу не проживають за зареєстрованими місцями проживання, а відтак не мають можливості отримати той чи інший судовий документ, що обумовлено об'єктивними обставинами – збройною агресією рф.

Відтак, такі особи фактично обмежені у своєму безумовному праві на правосуддя внаслідок юрисдикційних проблем, спричинених військовими діями та дією процесуальних норм, що були впроваджені не враховуючи можливості ведення активних бойових дій та значної міграції населення на тривалий період. Зазначена обставина є безумовно серйозним викликом для правової системи України в період дії військового стану.

На наш погляд, виходом з цієї ситуації, враховуючи, що в короткостроковій перспективі повернення ВПО та біженців до своїх домівок малоймовірно, а в деяких випадках неможливе, є подальша цифровізація судового процесу.

В Україні, відповідно до статті 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7] діє Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), яка, зокрема, забезпечує віддалений доступ користувачів цієї системи

до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі, відповідно до диференційованих прав доступу, забезпечує можливість сторонам подавати процесуальні документи та отримувати сповіщення про хід справи.

Дана система суттєво спрощує доступ особи до правосуддя, оскільки доступ до ЄСІТС може мати особа буквально у будь-якій точці світу у разі наявності доступу до мережі Інтернет.

Таким чином особа, маючи зареєстрований Електронний кабінет у ЄСІТС може брати онлайн участь у судових засіданнях, подавати та отримувати процесуальні документи від інших сторін, ознайомлюватись з матеріалами справи та здійснювати інші процесуальні дії, що значно спрощує доступ до правосуддя в Україні.

Державні органи, адвокатура, наукова спільнота та громадянське суспільство для мінімізації ризиків доступу до правосуддя в період дії воєнного стану в Україні зобов'язані і надалі покращувати цифровізацію судочинства в Україні, зокрема, постійно оновлюючи та покращуючи роботу ЄСІТС, а також підвищуючи обізнаність громадян про цифрові системи доступу до правосуддя в Україні.

Отже, незважаючи на те, що правовий режим воєнного стану не обмежує право особи на справедливий суд, війна, бойові дії, вимушена міграція та процесуальні норми, які впроваджувались у мирний час створюють обмеження для доступу осіб до правосуддя. Одним із способів спрощення доступу громадян до правосуддя є подальша цифровізація судочинства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 06.10.2024)
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 64.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 06.10.2024)
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 06.10.2024)
5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 06.10.2024)
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.10.2024)
7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 06.10.2024)
8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 06.10.2024)
9. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Міжнародна організація з міграції. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 06.10.2024)
10. Офіційний сайт Євростату. People under temporary protection stable at 4.2 million: URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240508-2> (дата звернення: 06.10.2024)